

TÜRKİYE’DE ORTALAMA ÖMÜR NE KADAR?

Aydınlık Gazetesi, 8 Haziran 2020

Yıldırım Koç

Türkiye’de özellikle yaşlılık aylığına hak kazanma tartışmalarında dikkate alınması gereken verilerin başında, ortalama ömür beklentisi gelir.

Yaşlılık aylığı sistemi oluştururken belli varsayımlardan hareket edilir. İnsanlar belirli yaşta çalışmaya başlayacak ve belirli süre çalışırken yaşlılık aylığı sigortasına prim ödeyeceklerdir. Kendilerinin ve işverenlerinin ödeyeceği primler, bu kişinin ne kadar süre yaşlılık aylığı alacağına ilişkin varsayımlara göre hesaplanır. Bunun için de ülke nüfusunun belirli yaşlardaki yaşam beklentisi tabloları kullanılır. Zaman içinde yaşam beklentisi (önceden öngörülmeleyen biçimde) uzadığından, yaşlılık aylığı sigortası, aylıkların ödenmesinde sıkıntıya girebilir.

Bu tür sigortalar genellikle iki türlü finansmana dayanır. Kapitalizasyon yönteminde, bir kuşağın ödediği primler zaman içinde nemalandırılarak emekli olduklarında kendilerine emekli aylığı olarak ödenir. Dağıtım sistemindeyse bir kuşağın ödediği primler, bir önceki kuşağın emeklilerinin aylıklarına harcanır. Bizim sistemimiz başlangıçta kapitalizasyon yöntemine göre tasarlanmışken, zaman içinde dağıtım sistemine dönüşmüştür.

TÜRKİYE’DE YAŞLILIK AYLIĞINA HAK KAZANABİLMEK

Türkiye’de ihtiyarlık sigortası 1949 yılında kabul edilen 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile 1950 yılından itibaren başladı. Bu yasaya göre, ihtiyarlık aylığına hak kazanabilmek için, sigortalının 60 yaşını doldurmuş olması, en az 25 yıldan beri sigortalı olması ve her yıl için ortalama olarak en az 200 günlük ihtiyarlık sigortası primi ödemiş bulunması gerekiyordu (M.5).

1964 yılında kabul edilen 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa göre de yaşlılık (ihtiyarlık) aylığına hak kazanabilmek için kadınların 55 ve erkeklerin 60 yaşını doldurmuş olması, en az 25 yıldan beri sigortalı bulunması ve en az 5000 gün prim ödemiş olması gerekiyordu.

1969 yılında 1186 sayılı yasayla yaşlılık aylığına hak kazanmada yaş koşulu kaldırıldı. 1976 yılında da 1992 sayılı yasayla, kadınların en az 20 yıldan beri sigortalı olması, yaşlılık aylığına hak kazanmak için yeterli kılındı.

1986 yılında 3246 sayılı yasayla, yaşlılık aylığına hak kazanabilmek için yeniden kadınlarda 55 ve erkeklerde 60 yaşını doldurmuş olmak koşulu getirildi. 1992 yılında Süleyman Demirel’in başbakanlığı döneminde 3774 sayılı yasayla yaş koşulu yeniden kaldırıldı. Kadınların 20 yıl, erkeklerin 25 yıl sigortalı bulunmaları ve bu süre içinde 5000 gün prim ödemeleri koşuluyla yaşlılık aylığına hak kazanmaları sağlandı.

1999 yılında da 4447 sayılı yasayla yaş koşulu yeniden getirildi. Bu yasanın Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdiği 8 Eylül 1999 tarihinden önce sigortalanmış olanlar, “emeklilikte yaşa takılanlar” kesimini oluşturuyor. İlk sigorta girişleri 8 Eylül 1999 sonrasında (30 Nisan 2008’e kadar) olan erkekler ve kadınlar, 7000 gün prim ödeme koşuluyla ve kadınlar 58 ve erkekler 60 yaşını doldurduklarında emekli olabiliyor. 1 Mayıs 2008 tarihinden itibaren ilk kez sigortalı olanlar ise ancak 7200 gün prim ödediklerinde (20 tam yıl prim ödeme) ve kadınlarda 58 ve erkeklerde 60 yaşını doldurduklarında yaşlılık aylığına hak kazanabiliyor.

TÜRKİYE’DE ÖMÜR (YAŞAM) BEKLENTİSİ

Bu verileri değerlendirebilmek için, Türkiye’de çeşitli dönemlerde ömür beklentisine bakmak gerekir.

Ömür beklentisi çeşitli yaşlar için farklıdır. Özellikle çocuk ölümlerinin çok olduğu yıllarda, “doğumda yaşam beklentisi” düşüktür ve çocuk ölümlerinin azalmasının da etkisiyle bu süre zaman içinde artar. Ancak belirli bir yaşa ulaşmış olan kişinin önünde normal koşullarda daha kaç yılın

bulduğuna ilişkin veriler de yayınlanır. Yaşlılık sigortası sistemi tasarlanırken, genellikle 20 yaşına gelmiş bir kişinin önünde normal olarak kaç yılı daha bulunduğuna dikkate alınır.

Türkiye’de doğumda yaşam beklentisi, 1960 yılında 45,4 yıldır. Diğer bir deyişle, 1950 yılında ihtiyarlık aylığına hak kazanmak için belirlenen 60 yaş tamamlama koşulu, öyle pek de kolay gerçekleştirilebilen bir koşul değildi. 2017 yılında bu rakam 78,0’e yükselmişti. Erkeklerin 75,3 yıl, kadınların 80,8 yıl yaşaması bekleniyordu. Aşağıdaki çizelgede, Türkiye’de çeşitli yıllarda doğumda yaşam beklentisine ilişkin yıllar verilmektedir. TÜİK’in internet sitesine girerseniz, bu verilere kolaylıkla erişebilirsiniz.

Yıl	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	Yıl	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)
1960	45,4	2000	70,0
1965	49,0	2005	72,5
1970	52,3	2010	74,3
1975	55,4	2011	74,6
1980	58,7	2012	74,9
1985	61,7	2013	75,3
1990	64,3	2017	78,0

TÜİK’in yayınladığı verilere göre, 2017 yılında 20 yaşındaki bir erkeğin önünde 56,7 yıl, kadının önünde 61,9 yıl daha vardı. 50 yaşına ulaşmış bir erkeğin önünde 28,2 yıl ve kadının önünde 32,7 yıl daha vardı. Diğer bir deyişle, insanların 50 yaşında yaşlılık aylığı almaya hak kazandığı bir sosyal güvenlik sisteminde, normal koşullarda bir erkeğe 28,2 yıl ve bir kadına 32,7 yıl emekli aylığı ödenecekti. Bu kişiler 20 yaşında çalışmaya başlayıp 30 yıl hiç ara vermeden çalışırlar ve sosyal güvenlik primi öderlerse, ortalama olarak 30 yıl emekli aylığı alacaklardı.

Emeklilik tartışmalarında Türkiye’de ortalama ömür de diyebileceğimiz doğumda ömür (yaşam) beklentisi verileriyle 20 ve 50 gibi kritik yaşlardaki ömür beklentilerini dikkate almakta yarar vardır.